

KRŠĆANSKI MOTIVI U POEZIJI JURJA ŠIŽGORIĆA

Francesco Coppola

Poznato je da se humanistička poezija izgrađivala na oponašanju klasičnih uzora te je na tragu antičkih pjesnika udahnula nov život mnogim ličnostima grčkog i rimskog Panteona. Međutim, autori humanističkog razdoblja nisu jednaku pažnju posvećivali Bogu, svecima, mučenicima, crkvenim ocima i učiteljima, premda bi se od mnogih to moglo očekivati na osnovu njihova društvenog položaja i uloge. Sjetimo se Česmičkog, Peczkog biskupa, ili kardinala Ennee Silvija Piccolominiya, da spomenemo samo dvojicu istaknutih predstavnika crkvene hijerarhije koji su pjevali na »poganski način.«

Možemo s pravom tvrditi da su se u XV. i XVI. stoljeću mitološki, odnosno poganski motivi jasno odvajali od kršćanskih. Prve se shvaćalo isključivo kao književnu građu, predmet pjesničke obrade, drugi kao dio živog i općeprihvaćenog svjetonazora pripadali su planu egzistencijalnog iskustva te osobne svijesti i savjesti. Stoga smatramo da se vrijedi pozabaviti nevelikim brojem sastava u pohvalu Krista, Djevice Marije i apostola. Takvi tekstovi su razmjerno malobrojni, ali svakako zaslužuju pažnju čitatelja.

Pri tom želimo upozoriti na slijedeću činjenicu: humanističko pjesništvo koje obrađuje kršćanske teme posebnost je — kako se čini — istočnih područja humanističke književne republike. Tim povodom treba

svakako spomenuti Marulića i Šižgorića. Oni doduše nisu jedini ali su nesumnjivo najznačajniji. Možemo dodati Bunića, također hrvatskog pisca, te Sannazzara, jedinoga među Talijanima. Tema našeg razmatranja bit će poezija šibenskog kanonika Šižgorića, točnije nekoliko sastava iz njegove zbirke *Elegiae et Carmina*. Ovdje se nećemo baviti pjesmama posvećenima dvanaestorici apostola koje zaslužuju da ih istraže i usporode s Marulićevima veći znalci poezije obaju pjesnika. Analizirajući Šižgorićeve sastave želimo ispitati razloge zbog kojih autor posize za novom vrstom pjesničke građe, s kakvim namjerama te kakve je formalne rezultate postigao. Na temelju neposrednog zapažanja možemo zaključiti da Šižgorićevi pjesmotvori kršćanske inspiracije posjeduju sve odlike retoričkih vježbi, da vjerska tematika ne implicira neposrednost emotivnog doživljaja i psihološko poistovjećivanje koji su svojstveni vjerskoj i nabožnoj poeziji općenito a napose laudističkim sastavima tog doba. Stoga s razlogom možemo ustvrditi da je Šižgorićeva poezija izrazito humanistička i po koncepciji i po formalnim rješenjima.

Možemo se također pitati kakav je bio čovjek koji je želio ucijepiti kršćanski element u poeziju koja je po svojoj prirodi bila neprijemljiva za takovu vrstu sugestija, ili, barem, kakva je bila njegova predodžba o suvremenom intelektualcu, odnosno kakvim se svojstvima, po njegovu mišljenju, obrazovani humanist trebao odlikovati. Čini nam se da u odnosu na tu temu može biti zanimljiva Šižgorićeva izjava u pjesmi III, 8, *Ambrosium Sibenicensem philosophum*, jednome od brojnih pohvalnih sastava kakvima obiluje humanistička književnost. Ipak, Šižgorićev tekst razlikuje se po tome što povezuje prividno raznorodne elemente.

Svog učenog prijatelja pjesnik hvali zbog njegovih humanističkih vrlina, odnosno kao sljedbenika Ciceronova primjera i uzora:

Verba conscribis bene tu Latina

Tullio magno duce vel magistro (st. 17 – 18)

Slavi ga također kao vrsnog poznavatelja Justinijanovih zakona (str. 19 – 20) te poklonika Muza (st. 21), dostojnoga da ugleda Elizejske poljane (st 27 – 28). Postupkom klimaksa istaknuta su neka od najvažnijih svojstava učenog humanista, sve do neke vrste deifikacije, uzlazom na Elizejske poljane.

Međutim, ono što je za nas najvažnije sadržano je u prvoj polovici pjesme. Značajan je početak druge strofe

Tu dei veri celebrator almus (st. 5)

i treće

Dicta sacrorum tibi sunt aperta (st. 9).

Tu Šižgorić više ne nastupa kao humanistički pjesnik, slavitelj Muza, elegantni prozaik. Ovdje je on učeni kršćanski pisac koji svojim djelom veliča Gospodina te se oslanja na svoje doktrinarno, kršćansko znanje da bi pisao poeziju.

Smatramo da je upravo time ostvaren Šižgorićev pjesnički ideal, a isto tako i Ambrozijev, ideal koji je, kao što smo upravo napomenuli, svojstven više pjesniku nego filozofu, odnosno pokloniku znanja koje je nužno kršćansko.

Ali, promotrimo sastavke koji nas поближе zanimaju. Premda su pjesme II, 2; II, 35; III, 4 nadahnute likovima Bogorodice, Boga i Krista, ni pošto se ne doimlju kao srednjovjekovna poezija jer se vrlo uočljivo razlikuju od poezije četrnaestog stoljeća, a još više od lauda i ambrozijskih himni, pokajničkih psalama i cjelokupne kršćanske pjesničke tradicije.

Humanistički karakter Šižgorićeve poezije očituje se u oblicima, stilu i kompozicijskoj strukturi njegovih sastavaka. Posve je jasno da je riječ o literarnoj igri, o stilskim vježbama; takova poezija nalazi poticaj i opravdanje u sebi samoj. Nasuprot tome, pjesnički oblici koje smo neotom nabrojili jesu vjerska poezija, nadahnuta autentičnim kršćanskim osjećajem te stoga jedan od brojnih načina štovanja Krista i Stvoritelja.

Tri Šižgorićeva sastava o kojima će biti riječ međusobno se prilično razlikuju. Pjesma II, 2, *Ad Virginem*, elegantno kontaminira kršćanske i poganske elemente. Djevica Marija se stapa i poistovjećuje s Kaliopom te tako postaje Muza koja pruža nadahnuće za novu vrstu poezije. Riječ je o izrazito humanističkom književnom proizvodu.

Stilski uzor je klasična poezija, prisutna kao opći podtekst i stalni termin usporedbe. Šižgorić je svjestan značajnosti nove teme te štoviše daje prednost kršćanskoj poeziji pred poganskom: »Čak bi i Homer bio sretan da je mogao stihovima opjevati Djevicu Mariju i smatrati je jedinim stvarnim bićem i pravim predmetom poezije.«

Otkriva li ta Šižgorićeva primjedba pjesnički angažman nove vrste? Obnovljenu vjersku poeziju u humanističkom ruhu? Teško je dati pouzdan odgovor. Međutim, tekst je nesumnjivo pisan u klasicističkom duhu ne samo zbog čestog pozivanja na Kaliopu, Homera i Muze općenito, nego i zbog formalne strukture i stilskih rješenja, napose zbog rafinirane upotrebe poliptotona i anafore. Djelo je vrlo vješto sročeno a kompozi-

cijska struktura prevladava nad sadržajem. Kršćanski element kao da se poništava i svodi na puki pjesnički pre(d)tekst.

Pjesma II, 35, *Ad summum Deum*, pohvala je u čast Gospodina, stvoritelja svega svijeta i u cijelosti je utemeljena na tehnici akumulacije (*cumulatio*). Struktura je prilično jednostavna, štoviše linearna, sintagmatske cjeline nižu se jedna za drugom, tvoreći paralelističke obrasce.

Analiza sintaktičkih sklopova jasno pokazuje monotoniju ovog sastavka: nominativi, akuzativi, ablativi slijede jedan za drugim, u kratkim razmacima, koncentrirani u nevelikom broju stihova. Kompozicijska struktura prevladava nad tematskim aspektima teksta.

Usprkos tome, čini nam se da je autorov stav znatno emotivniji: učenom igrom upravlja vjernik, kršćanin. Možda u pjesnikovoj svijesti odjekuju glasovi srednjovjekovne poezije: kantilena lauda čiji je jednolični ritam posvema u skladu s njihovom recitativnom i obrednom ulogom.

Ipak, i u ovome sastavu opći ton znatno se razlikuje od tona srednjovjekovne poezije četrnaestog stoljeća a ne može se govoriti niti o re-interpretaciji te poezije kroz prizmu novog senzibiliteta. Možda bismo mogli kazati da su humanist i kršćanin, stopljeni u jedno, željeli dokazati svoje iskreno štovanje prema Stvoritelju, na topički način, putem ekonomijastičkog pjesničkog sastava.

Za taj pjesnički žanr karakteristično je nabranjanje odlika osobe koja je predmet sastava. Ovdje je situacija nešto drugačija. Najveća opasnost kojoj se autor izlaže na planu pjesničkog izraza jest »grijež zbog propusta,« opasnost da s pomoću jezičnog materijala kojim raspolaže ne bude u stanju ispjevati Stvoritelju dostojnu pohvalu.

Ali tehnička vještina često nadomješta umjetnost. Stoga autor gradi svoj sastav modularnim načinom, nižući elemente stvorenoga svijeta:

Que mare, que tellus, retinent que sydera celi
sunt tua, magne deus, sunt tua, summe deus.

Syderibus celos ornasti, piscibus equor
alibus pictis ethera, floresolum (st. 3–6)

U tim stihovima svaki element zauzima odgovarajuće mjesto a da im pri tom vrijednost ne daje nabranjanje triju osnovnih elemenata, tekućeg-krutog-uzdušnog, nego simetrični raspored i uzajamno reflektiranje pojedinih sintagma.

Pjesma završava *more humanistico*, pozivajući se na čovjeka, kao najsavršenije biće stvorenoga svijeta upravo zbog svijesti o Božjoj veličini. To je pohvala Bogu kao stvoritelju ljudi i svega postojećega. Tako se

pjesma u pohvalu Boga pretvara u pjesmu u pohvalu čovjeka, Božjeg stvorenja.

Pjesma III, 4 *Ad Christum* — po našem mišljenju — različita je od ostalih po znatno većem pjesnikovu emotivnom angažmanu. Briga za retorički oblik nije nipošto u prvom planu, autora kao da gotovo isključivo zanima veličanje Bogočovjeka. Krista se slavi putem opisa njegova života i djela, pjesma postaje evanđeljska parabola ali i interpretacija Kristove žrtve. Autor kao da je vođen idejom evangelizacije čovjeka: ljudsko je društvo prožeto božjom esencijom, Krist je *dominator urbis, regnator deus et creator*.

Treća je strofa najsugestivnija usprkos svojoj linearnosti:

*Christe, oui victa nece suscitasti
carneam formam pietate sumptam
vulneris plenam, deitate magnam
virgine natam. (st. 9–12).*

Pjesnik daje interpretaciju tajne utjelovljenja i ističe spiritualnost tog događaja. Analiza stihova 10–11 pokazuje izmjenjivanje riječi koje označuju tjelesni element i riječi koje označuju duhovni element, uz učinak paralelizma. *Virgine* u posljednjem navedenom stihu nadaje se kao *vox media* koja ima udjela i u jednoj i drugoj esenciji.

Peta i posljednja strofa ponavlja stilski nacrt prethodne pjesme, to jest zaziv Bogu da udijeli zdravlje molitelju i ne odvrati od njega pogled. Međutim, taj zaziv nije topičkog karaktera, ispjevan s pomoću konvencionalnih stilema; naglašeniji patos, o kojem je bila riječ, očituje se u izboru leksema: *lachrymam, gemitus, pectora*. Ti stihovi kao da su prožeti duhom četrnaestog stoljeća.

Nakon izloženoga, bilo bi potrebno dati kritički sud o autoru i njegovoj poeziji, ne zaboravljajući da smo se možda prečesto osvrtni na pjesništvo prethodnog stoljeća, makar samo zato da bismo ustvrdili da se Šižgoričevi stihovi jasno razlikuju od trećentističkog pjesništva.

Kao što smo kazali na početku, neobično je što Šižgorić bira kao temu svojih stihova izrazito kršćanske motive. Ipak, smatramo da smo dovoljno pokazali kako njegovu poeziju odlikuju svojstva tipična za vrijeme u kojem je nastala. Možemo se stoga upitati kakvo je bilo Šižgoričevo shvaćanje književnosti. Pri tom moramo uzeti u obzir njegovu kršćansku vjeru.

Možemo općenito kazati da je u Evropi u XV. stoljeću intelektualac ujedno kršćanin. Bez obzira je li svjetovnjak ili pripadnik Crkve, njegova

vjera nije u pitanju. Međutim, učenim ljudima tog doba kulturni uzori — premda ne i doktrinarni — bili su klasični autori. Stoga je kultura na koju se pozivaju i kojom se inspiriraju grčko-latinska kultura. Kompozicijska tehnika, pjesnički uzori, leksik preuzeti su iz te kulture. Pisati poeziju u XV. stoljeću znači oponašati i obnavljati antičku književnost, iako uz punu svijest o nemogućnosti savršene imitacije.

Klasicistička književnost Quattrocenta može se usporediti s veličanstvenom patvorinom koja je i sama postala umjetničko djelo.

Šižgorić pripada tom književnom sistemu, ali je ipak atipičan jer je začetnik nove poezije koja svoje nadahnuće crpi iz Novoga zavjeta. Dio onoga što je napisao čini nam se kao pokušaj pjesničke reinterpretacije kršćanske poruke. Pri tom ne mislimo samo na sastave koje smo analizirali nego i na safičke ode posvećene dvanaestorici apostola i na neke aspekte zbirke *De diebus festis*.

Svakako, njegovo djelo lišeno je poučnih i doktrinarnih aspiracija, jer Šižgorić shvaća pjesništvo kao samostalnu intelektualnu aktivnost, odvojenu od vjere. I po tome je njegovo pjesništvo eminentno humanističko.

Premda nije pisao vrhunsku poeziju, Šižgoriću treba priznati stannovitu originalnost a možda i određenu dozu hrabrosti. Kretao se po opasnom terenu jer ako mu je kao kršćaninu bilo lako napisati himnu Zeusu, slijedeći književne uzore svog vremena — stoga što su vjera i mitologija bile jasno odvojene te nije postojala opasnost da skrene u blasfemiju ili ateizam — kao kršćaninu bilo mu je mnogo teže ispjevati odu Kristu, odnosno poštujući ista, klasicistička književna pravila — napisati tekst koji ne pripada među vjersku poeziju.

Šižgorić je mogao birati između dvije vrste tradicije: između klasične poezije, koju možemo nazvati ateističkom, i srednjovjekovne, odnosno vjerske poezije. On je pak, vješto se krećući između jedne i druge, uspio stvoriti nov pjesnički obrazac. I premda nije imao sljedbenika, svakako zaslužuje pažnju jer će kasnije mnogo veći pjesnici od njega kao što su Marulić i Sannazzaro krenuti istim stopama.

Prevela s talijanskog Smiljka Malinar